

Dr. sc. Marija Boban, asistentica
Pravnog fakulteta u Splitu

PRAVO NA PRIVATNOST I PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA U SUVREMENOM INFORMACIJSKOM DRUŠTVU

UDK: 007:342.7

Pregledni znanstveni rad:

Primljeno: 10.02.2012.

Kompleksnost društvenih promjena koje su zahvatile suvremena društva prvenstveno se očituje u čestoj uporabi pojmova kao što su informacija, informacijska sigurnost, osobni podatak, pravo na privatnost, informacijsko društvo, digitalna ekonomija. Brojni članci, analize i istraživanja bave se tom tematikom. Polazište istraživanja u ovom radu predstavljaju pojam informacije, osobnog podatka, privatnosti i informacijske sigurnosti. Definiranjem privatnosti, odnosno zadiranja u prava osobe (individue) i osobnosti (individualnosti) postavljaju se temelji za zaštitu osobnih podataka kao i postavljanja adekvatnog okvira prava na pristup informacijama kao temelja suvremenog informacijskog društva.

Ključne riječi: *pravo na privatnost, pravo na pristup informacijama, osobni podaci, informacijsko društvo*

*„Pravo, dakle, zahtijeva:
Budi osoba i uvažavaj osobnost drugoga.“
G. W. F. Hegel¹*

1. ISHODIŠNI POJMOVI I TEORIJSKI OKVIR

1.1. Informacijski fenomen

Za informacijsku znanost² fundamentalni su pojmovi obavijest kao fenomen i komunikacija kao proces. Obavijest je postala ključni pojam za sve znanosti

¹ Posrijedi je glasoviti ulomak iz HEGEL, G. W. F., „*Grundlinien der Philosophie des Rechts*“, Zolfagharić, M. (ur.), Green Verlag, 2009., str. 8. Prema tom glasovitom ulomku stvoreno je i mišljenje da se ukupni pravni poredak može razumijeti kao razvoj Hegelova postulata. Vidi EHMANN, H., „*Das Allgemeine Persönlichkeitsrecht – zur Transformation unmoralischer in unerlaubte Handlungen*“, Canaris/Heldrich/Hopt/Roxin/Schmidt/Widmair (ured.), 50 Jahre Bundesgerichtshof Band I. Bürgerliches Recht, München, 2000., str. 613.

² Informacijska znanost nastala je 60-tih godina kada je već postojalo niz objašnjenja navedenih informacijskih fenomena. Postoji niz definicija informacijske znanosti, ali jedna od najčešće citiranih jest definicija informacijske znanosti kao organiziranog korpusa znanja zasnovanog na načelima koja tumače ili nastoje otkriti i formulirati u osnovnim crtama uvjete pod kojima se javljaju činjenice i događaji što se odnose na generiranje, transmisiju i uporabu informacija. Prema SARAČEVIĆ, T., *An Essay on the Past and Future (?) of Information Science Education and Historical Overview, Information processing and Management* (15) 1-15 (1979), str. 3. Tako i podrobnije o tome i TUĐMAN, M., „*Prikazalište znanja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2003., str. 22.

što se bave bilo kojim oblikom simbolične komunikacije, od matematike do kompjuterskih znanosti, od logike do lingvistike, od elektronike do bibliotekarstva od humanističkih znanosti i umjetnosti do dokumentalistike, od društvenih znanosti do medicine. Informacija³ (engl. *information*, njem. *Information*, franc. *information*) se definira kao pojam koji je predmet istraživanja informacijske znanosti, ali taj pojam sam po sebi nije novina⁴. Postoji mišljenje da je informacija postala interdisciplinarni fenomen, a svaka je znanost pokušala, i još pokušava, protumačiti samo jedan dio ili oblik te složene pojave.⁵ Informacijsko društvo, s druge strane, obično se definira kao novi stupanj društvenog kulturnog razvoja koji ima posljedice i na privatnost i osobnu sigurnost sa stajališta funkcioniranja društva i sustava unutarnje, vanjske, i egzistencijalne sigurnosti, te razvoj slobode osobe, demokratskih postupaka i metoda, demokracije rada, reda, mira i produktivnosti globalnom nivou⁶.

U suvremenom, informacijskom društvu informacije postaju temeljem procesa javnog informiranja, sastavnog dijela demokratskih i političkih procesa. Informacije postaju važan element slobode i prava na širenje informacija koji u velikoj mjeri ovisi upravo o legitimnosti i mogućnosti upravljanja zbirkama podataka. Razvidno je da se postupkom širenja informacija, njihovog tiskanja, objavljivanja ili emitiranja u medijima podliježe njihovom pogrešnom interpretiranju. Logično, jedno od ustavnopravnih i diferencirajućih sredstava ograničavanja slobode javnog informiranja radi zaštite prava ličnosti jest pravo na ispravak informacije. Sam *Ustav Republike Hrvatske* (»Narodne novine« br. 56/90, 135/97, 8/98 –pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 – pročišćeni tekst, 28/2001, 41/2001 –pročišćeni tekst, 85/2010–pročišćeni tekst – u daljnjem tekstu *Ustav RH*) jamči pravo na ispravak svakomu kome je javnom viješću povrijeđeno Ustavom i Zakonom utvrđeno pravo (*Ustava RH* čl. 38.). Sam postupak širenja informacija, njihovog tiskanja, objavljivanja ili prikazivanja uređuje pravna regulativa javnog informiranja. U Republici Hrvatskoj informiranje se ostvaruje putem medija koji su podložni nacionalnom zakonodavstvu, odnosno *Zakonu o medijima*⁷, („Narodne novine“,

³ Informacija je termin koji često koristimo u svakodnevnoj komunikaciji. Definira se kao: Bilo koju vrst saznanja o faktima, konceptima ili instrukcijama koji mogu biti predmet komunikacije.; Podatak u kontekstu, krajnji produkt interpretacije podataka iz konteksta; Pravno, podatak, tekst, fotografija, crtež, karikatura, film, usmeno izvješće, vrijednosni sud ili drugi prilog objavljen u mediju.- Prema *Informacija - Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, Zagreb, 2007., str. 445

⁴ Tako i TUĐMAN, M., *Uvod u informacijsku znanost.*, Školska knjiga, Zagreb, 1993., str. 29

⁵ Op. cit. TUĐMAN, M., str. 28.

⁶ Usp. WEBSTER, F., *Theories of the Information Society*, 2, Cambridge: Routledge, 2002., str. 10

⁷ Mediji su: novine i drugi tisak, radijski i televizijski programi, programi novinskih agencija, elektroničke publikacije, teletext i ostali oblici dnevnog ili periodičnog objavljivanja urednički oblikovanih programskih sadržaja prijenosom zapisa, glasa, zvuka ili slike. Mediji nisu knjige, udžbenici, bilteni, katalozi ili drugi nositelji objavljivanja informacija koji su namijenjeni isključivo obrazovnom, znanstvenom i kulturnom procesu, oglašavanju, poslovnoj komunikaciji, radu trgovačkih društava, zavoda i ustanova, političkih stranaka, vjerskih i ostalih organizacija, školska glasila, »Narodne novine« Republike Hrvatske, službena glasila jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i ostala službena priopćenja, plakati, letci, prospekti i transparenti, te video stranice bez žive slike i druge besplatne obavijesti, osim ako ovim Zakonom nije drukčije propisano. (ZM, čl.2. st. 1.)

br. 59/04., dalje –ZM).

Pravno gledano, zanimljivo je stajalište ispravka informacije koje predstavlja jedno od logičkih, ustavnopravnih i diferencirajućih sredstava ograničavanja slobode javnog informiranja radi zaštite prava ličnosti. ZM daje pravo pravnoj i fizičkoj osobi da u roku od 30 dana od objave neistinite ili nepotpune informacije od glavnog urednika zahtijeva objavu ispravka o obavijesti kojom su povrijeđena njena prava i interesi⁸. Ispravak se mora objaviti u prvom, a ako stigne prekasno, u drugom programskom sadržaju nakon primitka; bez promjena i dopuna; na istom ili istovrijednom mjestu programskog prostora; na isti ili istovrijedan način na koji je objavljena informacija; u programima radija i televizije objavljuje se čitanjem u istom programu i terminu ili u istoj vrsti programa istovjetne gledanosti.⁹ Zakon također uređuje pravila sudskog postupka ako glavni urednik odbije objaviti ispravak ili ga ne objavi u roku i na način propisan zakonom. Sagledavajući bit slobode javnog informiranja u pravnu slobodu izvješćivanja, pobornici logičkih ograničenja slobode tiska u ispravku informacije vide sredstvo kojim se podupire načelo dužnosti istine, tj. prenošenja samo istine u izvješćivanju. Za pobornike ustavnopravnog ograničavanja slobode javnog informiranja granice javnog informiranja izvode se iz zaštite osobne časti, te iz načela jednakosti građana. Za teoriju diferencirajućih razgraničenja ispravak informacije služi obrani određenih konstitucionaliziranih i „povlaštenih“ (ustavom i zakonom) utvrđenih prava. Ustav Republike Hrvatske jamči „pravo na ispravak svakome kome je javnom viješću povrijeđeno ustavom i zakonom utvrđeno pravo“. (Ustav RH čl. 38)

Putem sredstva javnog informiranja ostvaruje se ustavno pravo na slobodu izražavanja misli. Ostvarivanje tog prava zahtijeva slobodu tiska i drugih sredstava javnog informiranja, slobodno osnivanje svih ustanova javnog informiranja, zabranu cenzure i pravo novinara na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji. U Republici Hrvatskoj jamči se sloboda izražavanja i sloboda medija koja obuhvaća osobito slobodu izražavanja misli, prikupljanja, istraživanja, objavljivanja i širenja informacija, tiskanja i raspačavanja tiska, protoka informacija, otvorenost medija, pluralizam i raznovrsnost medija, dostupnost javnim informacijama, proizvodnju i emitiranje radijskog i televizijskog programa, slobodu osnivanja pravnih osoba za obavljanje djelatnosti javnog informiranja (ZM čl. 3. st. 1. i 2.). No, sloboda informiranja može dovesti do objavljivanja neistinitih i uvredljivih informacija kao i prouzročiti povredu privatnosti. (ZM čl. 7 st. 1.) Stoga se pravno jamči pravo na ispravak i odgovor te pravo na naknadu prouzročene štete.¹⁰ S druge pak strane , sprječavanje tiskanja, raspačavanja tiskanih stvari i emitiranja predstavlja

⁸ Prema ZM svatko ima pravo od glavnog urednika zahtijevati da bez naknade objavi ispravak objavljene informacije kojom su bila povrijeđena njegova prava ili interesi. Pravo na ispravak imaju i pravne osobe i druge organizacije i tijela, ako su informacijom bila povrijeđena njihova prava i interesi. Svrha ispravaka je ispravljanje netočne ili nepotpune informacije. Objava ispravka može se zahtijevati u roku od 30 dana od objave informacije. (ZM, čl. 40, st. 1. i 2.)

⁹ O tome vidi ZLATOVIĆ, D., „Pravo na ispravak i odgovor prema novom Zakonu o medijima“, Pravo i porezi, br. 3., ožujak 2007., str. 38. – 42. Vidi i

¹⁰ Vidi šire u KOVAČIĆ, T., „Odgovornost za štetu zbog povrede prava osobnosti pravne osobe objavom informacije u medijima (I.)“, Pravo i porezi, br. 8., kolovoz 2008., str. 40. - 45.

kazneno djelo.

Također, pravo novinara, glavnog urednika, urednika i autora objavljenih priloga odbiti dati podatke o izvoru objavljene informacije ili informacije koju ima namjeru objaviti, štiti se prema ZM na specifičan način. Naime, „novinarska tajna“, termin koji je uvriježen za takav oblik čuvanja informacija, razlikuje se od profesionalnih tajni po tome što je ona samo pravo, ali ne i obveza. Dakle, novinar može odbiti odati izvor informacija, ali nema pravnu obvezu čuvanja tajnosti navedenih podataka. (ZM čl. 30 st. 1) Sud će zahtjev za odavanjem izvora usvojiti ako je to nužno radi zaštite javnog interesa u posebno važnim i ozbiljnim okolnostima, a nema razumne alternativne mjere otkrivanju tih podataka, te ako interes javnosti za otkrivanje podataka o izvoru jasno prevladava nad interesom njegove zaštite¹¹. Prema tumačenju *Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine 62/03- dalje ZKP)* novinar se oslobađa dužnosti svjedočenja o izvorima informacija za koje je saznao u obavljanju svog zanimanja, osim u kaznenom postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih sredstvima javnog priopćivanja (ZKP čl. 244 st. 1)¹²

Ipak, ostaje pitanje može li se zaista sudskim sporom nadoknaditi počinjena šteta samom objavom ispravka netočne informacije? Iako se sudski sporovi vezani uz objavu i ispravku informacije rješavaju po hitnom postupku, ostaje otvoren problem nadoknade i zaštite osobnih podataka i osobne informacijske sigurnosti s ciljem prevencije zadiranja u ove temelje ljudskih prava i dostojanstva. Nadalje, ipak ostaje pitanje „nepopravljive“ štete kojom je povrijeđeno pravo osobnosti, njena čast, ugled, dostojanstvo, nečija privatna i intimna sfera, ime, lik ili pak djelo.

1.1.1. Razlikovanje pojma informacije i pojma podatka

S pojmom informacija susrećemo se u najraznovrsnijim situacijama, od uporabe u svakodnevnom životu do one u specijaliziranim znanstvenim područjima. Ona predstavlja osnovno obilježje informacijskog doba, informacijske znanosti, tehnologije i samog društva. Od mnoštva značenja koja posjeduje, u ovom dijelu obrađen je onaj aspekt informacije koji ju povezuje s konceptom poruke kao nositelja informacije. Informacija je rezultat obrade, analize i organiziranja podataka na način koji dodaje znanje primatelju. Drugim riječima, to je prije svega

¹¹ Prema , čl. 233. st. 3 ZKP-a u kaznenom postupku privremenom oduzimanju ne podliježu zapisi o činjenicama koje su učinili novinari i njihovi urednici u sredstvima javnog priopćivanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su uporabljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćivanja, a koji se nalaze u njihovom posjedu ili u uredništvu u kojem su zaposleni.

¹² Prema članku 244. ZKP-a obveze svjedočenja oslobođeni su: 1) bračni ili izvanbračni drug okrivljenika, 2) rođaci okrivljenika u uspravnoj lozi, rođaci u pobočnoj lozi do trećega stupnja zaključno te srodnici po tazbini do drugoga stupnja zaključno, 3) posvojenik i posvojitelj okrivljenika, 4) odvjetnici, javni bilježnici, porezni savjetnici, liječnici, zubari, ljekarnici, primalje i socijalni radnici o onome što su u obavljanju svoga zanimanja saznali od okrivljenika, te pod točkom 5) novinari i njihovi urednici u sredstvima javnog priopćivanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su uporabljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćivanja, osim u kaznenom postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih putem sredstava javnog priopćivanja.

kontekst u kojem su podaci uzeti. Informacija kao koncept ima mnoštvo značenja, od svakodnevnih pa sve do tehničkih uporaba. Općenito govoreći, koncept informacije je ipak usko povezan sa notacijama ograničenja, komunikacije, upravljanja, podataka, oblika, instrukcije, znanja, značenja, mentalnog podražaja, uzroka, opažaja i predstavljanja.¹³

Budući da se podatak i informacija nerijetko koriste kao sinonimi, važno je napraviti razliku između tih pojmova. Naime, definicija informacije glasi da su to podaci stavljeni u značenjski kontekst, dok je podatak izvan samog konteksta. Prema *Zakonu o tajnosti podataka Narodne novine br. 79/2007* (u daljnjem tekstu **ZTP**) „*podatak je dokument, odnosno svaki napisani, umnoženi, nacrtani, slikovni, tiskani, snimljeni, fotografirani, magnetni, optički, elektronički ili bilo koji drugi zapis podatka, saznanje, mjera, postupak, predmet, usmeno priopćenje ili informacija, koja s obzirom na svoj sadržaj ima važnost povjerljivosti i cjelovitosti za svoga vlasnika.*“ (ZTP čl. 1. st. 1.). Ili drugim riječima, podatak je beskoristan sve dok ne prenosi neku informaciju. Prema definiciji informacija je skup znakova koji primatelju nešto znače, odnosno otkrivaju nešto novo. Informacija je pojam s mnogo značenja ovisno o samom kontekstu, ali je kao pravilo usko povezana s konceptima kao što su značenje, znanje, percepcija, instrukcija, komunikacija i razni mentalni procesi. Jednostavno rečeno, informacija je primljena i shvaćena poruka. Ali prije svega, ona je rezultat procesiranja, manipuliranja i organiziranja podataka na načina da isti nadograđuju znanje osobe koja tu informaciju prima.

S druge strane, poruka je materijalizirani oblik informacije. Osnovna osobina poruke jest da je informativna, odnosno da onome kome je namijenjena (primatelju) pruža neku (novu) informaciju. Informacija je uvijek o nečemu te u tom smislu ona može biti lažna ili istinita. Da bi bila što korisnija i svrsishodnija važno je da svi sudionici u komunikacijskom kanalu posjeduju određeno predznanje o predmetnoj materiji. Iako teorija razmatra i modele koji uz primatelja nužno podrazumijevaju postojanje pošiljatelja i stoga ne pridaju važnost ideji da informacija može proizaći iz samog okoliša, potrebno je napomenuti da informaciju i poruku ne smijemo gledati u uvijek strogo lingvističkom kontekstu, jer čak nam i buka koja ometa tok komunikacije daje određenu informaciju. Informatička tehnologija je razvoj, istraživanje, provedba, dizajn i upravljanje informatičkim sustavima pogotovo programskom opremom (softver, programi) i računalnom sklopovnom podrškom (hardver, računala). Koristi se računalima za prenošenje, obradu, analizu, čuvanje i zaštitu podataka. To je opći naziv za svaku tehnologiju, koja nam pomaže u

¹³ S jedne strane, analiza pojmovne prirode pojma informacija često vodi nekoj vrsti relativizirajućeg historizma koji odražava neprestanu mijenu značenja, te zbunjujući broj proizvoljnih definicija koje ne osiguravaju temelje novom razumijevanju ovog pojma. S druge strane, analiza postavljajuće prirode pojma informacije ukazuje na dvije teškoće: velik broj jednakovrijednih dokaza koji uspijevaju prikazati termin informacije, te izvjestan subjektivitet pri odabiru. Navedeno predstavlja ozbiljnu teškoću svakome istraživaču povijesti jednog pojma koji želi genealogijski i kritički razjasniti pojam informacije uz pomoć etimologijske metode. Tako i šire HORIĆ, A., „*Informacija – povijest jednog pojma o Čapurrovom razumijevanju pojma informacije*“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 50, 1/2(2007.), str. 98. Vidi i CAPURRO, R., „*Information : ein Beitrag zur etymologischen und ideengeschichtlichen Begründung des Informationsbegriffs*“, Saur., München, 1978., str. 116.

radu s informacijama. Stručnjaci informatičke tehnologije izvode širok raspon radnji od instaliranja sustava pa sve do dizajniranja složenih računalnih mreža i informatičkih baza podataka. Područje djelatnosti IT stručnjaka obuhvaća izradu samih računalnih sklopova, umrežavanje, dizajniranje programske opreme, izradu sustava baza podataka kao i upravljanje i održavanje cijeloga sustava.¹⁴ Informatička tehnologija je spoj računala i informacija, upravljanje informacijama putem računala, a naziva se i infotehnologija. Informatička tehnologija pomaže prenošenju znanja i obrazovanju.

1.1.2. Razlikovanje pojmova osobnog podatka i prava na privatnost

Iscrpna pravna definicija osobnog podatka dana je u *Zakonu o zaštiti osobnih podataka (Narodne novine br. 103/10, 118/06* – u daljnjem tekstu **ZZOP**) prema kojem osobni podatak predstavlja svaka informacija koja se odnosi na identificiranu fizičku osobu ili fizičku osobu koja se može identificirati odnosno, osoba čiji se identitet može utvrditi izravno ili neizravno, posebno na osnovi jednog ili više obilježja specifičnih za njezin fizički, psihološki, mentalni, gospodarski, kulturni ili socijalni identitet (ZZOP čl. 2.).

Međutim kod pokušaja temeljitog definiranja osobnog podatka otvara se pitanje razlikujemo li pojam osobnosti od pojma privatnosti? Ukoliko pokušamo ponajprije odrediti značenje pojma osobnosti u hrvatskom jeziku valja prethodno dati nekoliko napomena. Kad bismo doslovno prevodili riječi koje se koriste u zapadnim zemljama, onda bismo govorili o istoj riječi, odnosno prijevod bi bila *privatnost*¹⁵, od engleske riječi *privacy*, zatim *personalnost* od njemačkog *Personlichkeit* ili čak intimnost od francuskog *le droit au respect de la vie intime*. U englesko-hrvatskom rječniku, riječ *privacy* prevodi se kao tajnost

¹⁴ Mogućnost pristupa raznolikim informacijama vezanih uz tvrtke i posao uz pomoć web preglednika, predstavlja nov način suvremenog poslovanja. Samo pročišćenim pogledom na osnovne informacije neke tvrtke, vremenom više nije zadovoljavao potrebe korisnika već su zahtijevali personalizaciju i adaptaciju portala. S obzirom na to da su devedesete bile doba inovacija u području web portala, mnoge su tvrtke počele nuditi pomagala za svoje informatičare, kako bi im pomogle u što lakšem vladanju podacima, aplikacijama i informacijama. Na taj način nastali su tzv. „*korporativni portali*“ koji su omogućili ubrzano razvijanje novih poslovnih rješenja te mogućnosti kao što su proces rada, povećana i kvalitetnija suradnja između radnih grupa te dopuštanje kreatorima sadržaja da promoviraju vlastiti stil i informacije. Preuzeto sa <http://www.poslovnivjesnik.com/press-vijesti-bb/> (26. 04. 2011.)

¹⁵ Prema rječniku stranih riječi riječ „privatan“ (dolazi od riječi „privatus“ – lični, svoj) i označava nešto što je osobno, lično i nema službeni karakter (neslužben, nezvaničan); dalje definiran i kao tajan, skrovit, vlastit, povjerljiv, kućni, domaći, isključiv, ograničen, nejavani, zatvoreni“. KLAJČIĆ, B., *Rječnik stranih riječi, Tuđice i posudnice*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1990., str. 1090. Sam je termin privatnost izveden od latinske riječi *privata*, koja izvorno upravo označava ona mjesta na koja nije dopušten pristup javnosti. Naznačena potreba za nepovredivošću privatne sfere sublimirana je u bogatoj tradiciji humanističke misli, osobito u spisima prosvjetitelja poput Voltarica, Montesquieua, Diderota, Rousseaua, Benthama, Gibbona, Humea, Adama Smitha, Kanta, Lockea, B. Franklina, Th. Jeffersona i mnogih drugih. No, prije nego što je priznata kao samostalno pravo opskrbljeno odgovarajućom zaštitom, privatnost je dugo figurirala tek kao moralno-filozofski ideal. O tome vidi RADIĆ, Ž., „*Geneza prava na privatnost*“, Zbornik radova znanstvenog skupa Pravo na tajnost podataka, Novalja - Split, 2008., str. 46. Vidi i Guardster, „*The Right to Privacy*“, str. 1. dostupno na http://www.guardster.com/?Tutorials-The_Right_to_Privacy (25. 06. 2011.)

povjerenje, skrovitost, osama, mir i sl.¹⁶ dok se riječ *Personklichkeit*, ili u engleskom *personality* prevodi kao osobnost, identitet, ličnost i sl.¹⁷ Dakle, pojam *osobnosti* pokriva područje koje izričito predstavlja osobu i njezin osobni život¹⁸, a pojam *privatnosti*¹⁹ zahvaća širi krug značajki osobe koje uzete pojedinačno, ne moraju imati neko značenje, ali povezane u postojanu strukturu rezultiraju portretom osobe, za koji najčešće samo ta osoba treba znati. Stoga i podrijetlo uže determinacije pojma *osobnih podataka* kao informacija izričito vezanih na identificiranu fizičku osobu ili fizičku osobu, odnosno osobu čiji se identitet može utvrditi izravno ili neizravno.

Također, privatnost je jedna od nosivih vrednota zapadne pravne kulture. Zasnovana je, s jedne strane, na uvjerenju da svako ljudsko biće ima vrijednost po sebi, a s druge na iskonskoj čovjekovoj potrebi za postojanjem određenog zaštićenog prostora iz kojega bi svatko drugi bio isključen psihološki i materijalno. Uporabom sintagme „*pravo na privatnost*“, prilikom određivanja prvenstveno pravne, a zatim i sigurnosne metodologije zaštite, kao skupa pravila kojim bi trebala biti obuhvaćena zaštita svih značajki stanja, uvjeta i okolnosti u kojima pojedinac ostvaruje svoju potrebu za unutarnjim mirom, kakav sam želi i na koji, uvažavajući sve društvene uvjete, ima pravo, trebala bi biti jasna kada je riječ o normativnom uređenju.²⁰

U suvremenom užurbanom svijetu ugrožavanje prava na privatnost ima za posljedicu ugrozu *informacijske osobnosti* koja se u najužem smislu riječi definira kao zahtjev pojedinaca, grupa ili institucija da samostalno odluče kada će, kako i koje informacije o sebi ustupiti drugima²¹. U širem, općeprihvaćenom značenju, termin *informacijske osobnosti* zapravo se definira pojmom *informacijska sigurnost*

¹⁶ Usp. FILIPOVIĆ, RUDOLF, *Englesko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.

¹⁷ Usp. UROIĆ, M., HURM., A., *Njemačko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1993.

¹⁸ Po samoj prirodi pojam „osobnost“ (čitaj i prava osobnosti) u uskoj je vezi s individualnošću (pojedinačnošću) odnosno sa svim onim osobinama po kojima je netko različit od ostalih. Unutar tih osobina identitet je izvor smisla i iskustva naroda, jer ne poznajemo narode bez imena niti jezike ili kulture kod kojih ne postoji neki način razlikovanja između sebe i ostalih, između „mi“ ili „oni“... Vidi šire u Castells, M., „Moć identiteta“, Svezak I., *Golden marketing*, Zagreb, 2002., str. 16.

¹⁹ Umjesto pojma *privatnosti* kao istoznačnicu u hrvatskom jeziku koristi se i pojam „zasebnost: budući da prema svom sadržaju, koji je određen čimbenicima izvan osobe, a u svezi sa sobom, sastavnica je osobnosti. Usp. BREZAK, M. *Pravo na osobnost*, Nakladni Zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1998., str. 12. prema Tomislavu Ladanu, uredniku Hrvatskog Leksikografskog Zavoda u Zagrebu (vodio razgovor s njim na temu 11. siječnja 1995.). Također, značajno je usporediti i poimanje osobnosti putem imovinskih odnosa koja pak moguću povredu osobnih podataka vidi kao povredu osobe (nanošenje duševne boli i sl.) pa nije riječ o vlasništvu u klasičnom smislu, niti o materijalnim vrijednostima. O tome šire KRNETA, S., *Civilnopravna zaštita privatnog života u evropskom pravu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, 1970., str. 81.-97. Vidi i DIKA, M., *Zaštita prava osobnosti u parničnom i ovršnom postupku*, u Klarić, P., (ur.) *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti*, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 267. Tako i. RADOLOVIĆ, A., „*Pravo osobnosti u novom Zakonu o obveznim odnosima*“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 27. br. 1., str. 133.-134. Vidi i DIKA, M., *Zaštita prava osobnosti u parničnom i ovršnom postupku*, u Klarić, P., (ur.) *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti*, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 267.

²⁰ Usp. BREZAK, M., str. 12. -13.

²¹ Prema WESTIN, A., *Privacy and Freedom*, Atheneum, New York, 1970., str. 7.

koji pod kojim se podrazumijeva da pojedinac, u uvjetima informacijskog društva, odlučuje kada, kome, koliko i kako će priopćiti osobne podatke, vodeći računa o svojim pravima i potrebama, ali i o pravima i potrebama zajednice u kojoj živi.²² Okolnosti i uvjeti prava osobnosti definiraju se ovisno o različitim varijablama: ovisno o kulturi, sociološkoj strukturi ili pak tradiciji određenog društva.²³

1.2. Pravo na privatnost

Pravo na privatnost u pravnoj terminologiji najčešće je spominjano prema anglo-američkoj inačici „*Right to privacy*“, u francuskom pravu pak najviše puta imenovano kao „*pravo poštivanja privatnog življenja – droit au respect de la vie*“ te u Njemačkoj nazivano „*Recht auf Privatheit*“ ili „*Recht auf Privatsphäre*“. Predstavlja elementarno čovjekovo pravo, kako međunarodno, tako i ustavno pravo javno-pravnog značaja te osobno pravo civilno-pravnog značaja kao jedan od nezamjenjivih elemenata čovjekovog postojanja koji štiti čovjeka od prekomjernog posezanja državne vlasti, javnosti i drugih pojedinaca u pojedinčevu odlučujuću duševnu, prostornu i informacijsku privatnost.²⁴ Dakle, pravo na privatnost može se razmatrati s nekoliko aspekata: kao čovjekovo pravo međunarodnopravne prirode, kao temeljno ustavom zagarantirano pravo te kao osobno pravo zaštićeno instrumentima građanskoga prava. Ipak, samo po sebi, pravo na privatnost ima apsolutni značaj i djeluje „*erga omnes*“- prema svima – vertikalni odnos ima prema državnim organima, a horizontalni odnos prema trećim osobama. Ipak, samo po sebi, ima samo važnost djelovati prema svima, ali nije neograničeno.²⁵ Dakle, postavljanje granica – bilo horizontalnih prema ostalim pojedincima i trećim osobama, bilo vertikalno prema državnim organima, temelj je izučavanja ovoga rada.

Kada i do koje granice pojedinac može „zadirati“ u izvršavanje prava na privatnost drugoga pojedinca?²⁶ Postoji samo jedan pravi odgovor na to pitanje.

²² Kao temelj definicije zaštite osobnih podataka ponajprije je definiran pojam osobnog podatka. Sukladno pravnom gledištu, osobna prava definirana su kao subjektivna neimovinska prava koja pravni poredak priznaje nekoj osobi glede njezinih osobnih, neimovinskih dobara i mogućnosti njihove zaštite kao privatnih prava. Na tu definiciju nužno je protumačiti definiciju osobnih prava kao jednu od ključnih temelja zaštite osobe i osobnih podataka. S gledišta zaštite osobe i osobnih prava najvažnije je razlučiti pojam zaštite fizičke sigurnosti osobe i zaštite privatnosti, odnosno osobnosti pojedinca. Osobnost, pak, nužno vezana uz privatnost koja se duboko temelji na osobnoj definiciji svake individue. Zadiranjem u osobnost krše se temeljna prava zagarantirana zakonskom regulativom i pitanje je može li se ikada povratiti šteta koja je u tom slučaju učinjena. Usp. BREZAK, M. Str. 22.

²³ Primjerice, privatnost u određenim kulturnim zajednicama skrivanjem lica žena temelj ima u vjeroispovijesti, ali je dobar primjer načina zaštite prava osobnosti. Na isti način, u suvremenim uvjetima, u „chat-room-u“, odnosno razgovorom putem aliasa ili nadimaka, ljudi koji pristupaju tim internetskim stranicama s ciljem zaštite osobnosti ne potpisuju svoje podatke o imenu i prezimenu kako bi se spriječila zlouporaba istih. Svaka osoba na kugli zemaljskoj rađa se s potrebom za osobnošću, za vlastitim okvirom u kojem se razvija i napreduje. O tome vidi šire TUCAK, I., „*Pravna država i ljudska prava*“, Pravni život, br. 14/2007., str. 483.

²⁴ Tako i šire ŠIMUNDIĆ, S. *Pravna informatika*, Sveučilište u Splitu Pravni fakultet, Split 2007., str. 447.

²⁵ Usp. HENDRICKS, E., *Your Right to Privacy*, ACLU, Carbondale, 1990., str. 12.

²⁶ Poznato je u američkom zakonodavstvu da je vlada predsjednika R. Reagana olakšala uvid u zbirke

To je – *protupravnost*.²⁷ Protupravnost je, pravnim rječnikom, ona granica koju pojedinac ne smije prijeći u ostvarivanju suprotnog interesa za očuvanjem nedodirljivosti prava na privatnost, odnosno prava na osobnost.²⁸ Samo kršenje prava na privatnost predstavlja interes pojedinca za očuvanje vlastite privatnosti koje prevladava nad interesima kojima pojedinac u ostvarivanju prava, zadire u pravo na privatnost drugog pojedinca.²⁹ Međutim, niti kroz povijest, a ni u današnjim danima, nijedan normativni sustav nije uspio do kraja obuhvatiti sve relevantne društvene odnose, a to su u pravu oni odnosi koji su “važni za opstanak i dobrobit društva, koji sadrže snažne sukobe interesa i koji su izvanjski kontrolabilni”.³⁰ Postoji mišljenje³¹ da je u području prava na privatnost prvenstveno riječ o osobi i nematerijalnim vrijednostima koje predstavljaju i činjenice sadržane u osobnim podacima. Zaštitom podataka od neodgovarajuće uporabe, štiti se u konačnici subjekt podataka, tj. osoba. Dakle, samo razgraničenje pojmova temelji se na činjenici da se ne radi o povredi podataka u klasičnom smislu već o povredi osobe. Vežano uz taj navod možemo samo ustanoviti da nažalost čovjek sve više postaje objektom i sve su manje mogućnosti da se sačuvaju njegovi interesi, prava, slobode i posebno najintimniji život.³² Jedna od pretpostavki razvoja suvremenog

podataka privatnim uredima za izvješćivanje o kreditnoj sposobnosti kada se radilo o ljudima dužnim državi. Rezultat tih dogovora ogledao se u nizu povreda pri uporabi osjetljivih podataka o kreditima i dugovima među državnim i privatnim ustavnovima i uspostavljanju *de facto* nacionalnog ureda za skupljanje i razmjenu tih podataka što je značilo ozbiljno zadiranje u pravo na privatnost građana. O tome šire DETLEFSEN, R., „*Civil rights under Reagan*“, ICS, San Francisko, 1981., str. 17.

²⁷ Nažalost, u novijoj povijesti sve je više primjera kršenja prava na privatnost u praksi europskih sudova, bilo da se radi o kršenju prava na komunikacijsku, prostornu ili pak informacijsku privatnost te povrede i ugroze osobnih podataka građana. Jedan od novijih primjera *kršenja prava na privatnost i ugroze osobnih podataka u radno-pravnom odnosu* dogodio se u trgovačkom lancu *Lidl* u travnju 2009. godine. Trgovačka tvrtka *Lidl* ponovno se našla u središtu skandala u Njemačkoj vezanog uz nedopušteno praćenje svojih namještenika, a državni uredi za zaštitu osobnih podataka pokrenuli su u ponedjeljak istragu protiv ovog trgovačkog lanca. Uredi za zaštitu osobnih podataka građana pokrenuli su u Duesseldorfu i Stuttgartu postupke kojima bi se ispitalo u kojoj je mjeri *Lidl* prekršio zakone o osobnim podacima svojih namještenika pohranjujući i uspoređujući podatke o bolovanjima i vrstama bolesti od kojih su namještenici bolovali. “Nema pravnog temelja za to da poslodavac bilježi razloge bolovanja”, rekao je glasnogovornik ureda za zaštitu podataka građana savezne pokrajine Sjeverne Rajne-Westfalije Niels Schroeder. Izrazio je zaprepaštenost činjenicom da je *Lidl* i nakon izbijanja najnovijeg skandala od svojih namještenika, iako je to nedopušteno, tražio podatke o vrsti bolesti zbog koje je propisano bolovanje. Skandal je izbio proteklog vikenda nakon što su u Bochumu u jednom kontejneru za stari papir pronađeni spisi koje je nakon toga objavio internetski portal *Spiegel Online*. *Lidl* je prije nepunih pola godine bio kažnjen novčanom kaznom u visini od 1,9 milijuna eura zbog toga što je uz pomoć video kamera i privatnih detektiva godinama uhodio svoje namještenike. *Lidl* se isto tako već godinama nalazi na udaru kritika sindikata zbog pritisaka na namještenike i loših radnih uvjeta, a sindikat *Verdi* je o tome objavio i tzv. crnu knjigu *Lidla*. Preuzeto sa stranica *T-potala*, <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/16263/Lidl-ugrozio-osobne-podatke-zaposlenika.html>, 06. 04. 2009.

²⁸ O tome vidi šire u Matijević, B., „Prava osobnosti – pravo na identitet i ime“, *Hrvatska pravna revija*, god. VI., br. 9., rujan 2006., str. 13. – 19.

²⁹ Šire u SCALISI, A., „*Il valore della persona nel sistema e nei nuovi diritti della personalita*“, Giuggre Ed., 1990., str. 144. Vidi FINŽGAR, A., „*Prava ličnosti (izv. Osebnostatne pravice)*“, NIU, Beograd, 1988., str. 113. Vidi i VODINELIĆ, V., „*Lična prava – pojedina lična prava*“, Enciklopedija imovinskog prava i udruženog rada“, Tom prvi, NIU, Beograd, 1978., str. 923.

³⁰ Vidi VISKOVIĆ, N., „*Teorija države i prava*“, Birotehnika, Zagreb, 2001. str. 233.

³¹ Op. cit. BREZAK, M., str. 13.

³² Šire o tome ANZULOVIĆ, Ž., *Informatika i individualna prava i slobode građana*, Zbornik radova

demokratskog društva jest upravo stvaranje uvjeta za samostalno odlučivanje građana koji su upoznati sa svojim pravima uz obvezu vlasti da budu o njima i obaviješteni. S druge strane, suvremena država se obvezuje na osiguranje zaštite osobnosti građana i samim time njihovog dostojanstva uz sprječavanje raznih oblika zloropotreba njihovih osobnih podataka koje prikupljaju tijela državne uprave. Uz nastojanje oživotvorenja tih načela, Republika Hrvatska je stvorila normativni okvir kojim se građanima omogućava pristup informacijama o radu tijela javne vlasti i jamči privatnost građana propisivanjem načina korištenja osobnih podataka.

Ipak, za potrebe razmatranja zaštite osobnih podataka, kao „temeljnih sastavnica“ osobe, u definiranoj pravnoj regulativi, nacionalnom zakonodavstvu Republike Hrvatske uvriježeno se koristi termin privatnost koji do kraja veže vrijednosti iz osobnih podataka za nematerijalnu bit svakog pojedinca – svake osobe. Upravo ta veza između najrazličitijih značajki koje određuju neku osobu i same osobe, te njihov mogući utjecaj na osobni život,³³ nameće potrebu da, i ovakvo pravo osobe za zaštitom ugrožavanja zlonamjernom uporabom ovakvih činjenica, nazovemo *pravom na privatnost*.

1.3. Informacijska privatnost

Kada govorimo o privatnosti osobe³⁴, kao temeljnom ljudskom pravu, privatnost se prvenstveno dijeli na: *prostornu privatnost, informacijsku privatnost i komunikacijsku privatnost*.

Prostorna privatnost odnosi se na dom i drugi prostor u kojem osoba vodi život zasebno od drugih. Ustavno pravo svakog građanina nalaže izrijeком da je dom nepovrediv. (Ustav RH čl. 34.)³⁵. Nadalje, svakom građaninu se jamči poštovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva,

Pravnog fakulteta u Splitu, br. X., 1973., str. 41.

³³ Kod prava na privatni život težište je u očekivanju određene osobe da povjerljive informacije iz privatnog života neće biti dostupne trećim osobama, jer bi njihova nekontrolirana dostupnost mogla prouzrokovati duševnu bol osobama na koje se odnose te informacije. Tako i šire DROPULIĆ, J., „*Pravo na privatni život i duševni integritet*“, Vizura, Zagreb, 2002., str. 57.

³⁴ Pojam *privatnosti osobe* obuhvaća nekoliko sfera čovjekova života, odnosno podatke o njima: intimnu sferu u koju, načelno, nitko drugi nema pristupa pa to vrijedi i za podatke o njoj, privatnu sferu, koju pojedinac dijeli s obitelji, ukućanima, liječnikom, odvjetnikom, i sl.; podtaci iz privatne sfere ne smiju bez posebnog odobrenja onog o čijoj se privatnosti radi, dijeliti s trećim osobama te podatke postavljamo u posebnu kategoriju koju nazivamo osobnim podacima, privatno-javnu sferu koja se također odnosi na privatni život pojedinca, ali na onaj dio koji se odvija na javnom mjestu te podaci iz te sfere nisu tajni, ali se ne mogu koristiti preko granice u kojoj bi se neka osoba isticala s obzirom na druge koji su u javnosti i javnu sferu života koja je vezana uz osobe koje imaju ulogu u javnom životu, tj. za osobe za koje postoji pojačan interes javnosti, kao što su političari, sportaši, estradne ličnosti, i sl., kao i one osobe koje svojim ponašanjem izazovu pojačani interes javnosti; javnu sferu života tih ljudi čini onaj dio života koji je vezan uz njihovu javnu ulogu i u toj sferi nemaju pravo na privatnost; ipak, važna je napomena da glede svih ostalih gore navedenih sfera života koje nisu vezane uz njihovu javnu ulogu, imaju pravo na privatnost kao i sve ostale osobe. Usp. *Pravni leksikon*, str. 1310.

³⁵ Usp. USTAV RH, Nar. nov., br. 85/2010- pročišćeni tekst

ugleda i časti (Ustav RH čl. 35)³⁶. Samim time, prostorna privatnost omogućava pojedincu, bilo da se radi o obiteljskom domu ili čak samo o stolu na radnome mjestu, poštivanje prava na vlastiti prostor, odnosno vlastitu domenu obitavanja.³⁷ Prostorna privatnost predstavlja, dakle, fizičku domenu pojedinca koja nije ništa manje važna od informacijske i komunikacijske privatnosti jer ujedinjene zajedno omogućavaju pojedincu uvjete za rast i razvoj vlastite ličnosti.³⁸

U današnjem suvremenom društvu informacija predstavlja jedan od najznačajnijih resursa u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti. Informacija ima cijeli niz definicija prema kojima: predstavlja temelj donošenja organizacijske i upravljačke odluke svakog uspješnog menadžera,³⁹ dokaz je o proteklim događajima kao argument vremena, osnova je napretka civilizacije putem rada timova stručnjaka na novim otkrićima i na drugačijem, točnijem tumačenju okruženja.⁴⁰ Također, nositelj je i poruke u komunikacijskim procesima koji predstavljaju temelj za odluke.⁴¹ Samo prenošenje informacija, očuvanje njihova integriteta predstavlja sve veći izazov suvremenog društva. Samim tim, ako se radi o informacijama vezanim uz pojedinca i njegovu osobnost susrećemo se s novim terminom nazvanim informacijska privatnost.

Sam termin *informacijska privatnost* objedinjuje pravne vrijednosti zaštite prava pojedinca pod zajednički nazivnik pod paskom razvoja informacijskih tehnologija.⁴² Dakle, označava onaj aspekt privatnosti koji se odnosi na prikupljanje podataka o osobi, upravljanje tim podacima i njihovo korištenje.⁴³ Jednom riječju,

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Pravo na privatnost doma, odnosno vlastitu privatnost može se precizno definirati „kao pravo na ekskluzivnost poznavanja onoga što pripada intimi kućnog života, i to u smislu da nitko nema pravo znati ili otkriti drugima ono što subjekti kućnog odnosa to ne žele“. Tako i šire MANTOVANI, F., „*I delitti contro la persona*“, Cedam, Padova, 1995., str. 416.

³⁸ Kada se govori o dimenziji privatnosti osobe postoji niz definicija, međutim, jedna od najzanimljivijih jest upravo prema BURGOON, J., koji privatnost vidi kao multidimenzionalni koncept gdje su temeljne dimenzije kako slijedi: 1) informacijska privatnost, 2) fizička privatnost, 3) socijalna privatnost i 4) psihološka privatnost. Multidimenzionalnost u ovom konceptu i sam autor stavlja upravo na informacijsku privatnost. Šire vidi BURGOON, J., „*Privacy and communication*“, Communication Yearbook 6, Beverly Hills, California, 1982., 206.-249.

³⁹ Prije svega prof. Buble u svom, i ujedno jednom od najpoznatijih udžbenika u području menadžmenta, „*ističe značaj informacije u tijeku poslovanja poduzeća te objašnjava ključni značaj povezanosti informacijskih tokova u sistemu poduzeća te njihovoj međusobnoj uvjetovanosti te stvaranju mreže informacija koja egzistira u poduzeću kao temelju poslovnog odlučivanja*“. Tako i šire BUBLE, M., Menadžment, Ekonomski fakultet, Split, 1993., str. 416.

⁴⁰ Vidi PULIĆ, A., „*Informacijsko društvo i ekonomija*“, Privredni vjesnik, Zagreb, 1990., str.135.

⁴¹ HUTINSKI, Ž., „*Pristup izgradnji podsustava čuvanja i zaštite podataka i informacija, Zbornik radova FOI, 1990.*“, str. 35.

⁴² Prema S. ŠIMUNDIĆU, pravne vrijednosti pojedinca, zaštićene građanskim pravom moguće je objediniti pod zajednički nazivnik „*informacijske privatnosti*“ koja se nadalje razlikovno dijeli u dvije temeljne skupine. Prvu skupinu moguće je podijeliti na dva oblika informacijske privatnosti, „*korespondentski*“ i „*kommunikacijski*“. Kao posebno područje informacijske privatnosti pojedinca, autor navodi drugu skupinu informacijske privatnosti: „*zaštita privatnosti osobnih podataka*“ (eng. data privacy). Tako i šire ŠIMUNDIĆ, S., *Pravna informatika*, Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, Split, 2007., str. 449.

⁴³ Prema čl. 2 ZZOP svaki skup osobnih podataka koji je dostupan prema posebnim kriterijima, bilo

odnosi se na osobne podatke koji zahtijevaju privolu osobe za njihovo korištenje od strane trećih osoba⁴⁴. Sam čin povrede osobnih podataka ulazak je u domenu privatnosti, ali šteta koja je nanosena tiče se osobe i stoga je vrijednost koju treba zaštititi privatnost.⁴⁵

Komunikacijska privatnost pak podrazumijeva aspekt privatnosti koji se odnosi na osobne zapise te dopisivanje, odnosno, bilo koji drugi oblik komuniciranja. U aspektu komunikacijske privatnosti pravnim propisima „štiti“ se komunikacija kao aspekt prava na privatnost pojedinca. Temelji zaštite komunikacijske privatnosti proizlaze već iz samog Ustava Republike Hrvatske prema kojem su sloboda i tajnost dopisivanja te svi drugi oblici općenja zajamčeni su i nepovredivi (Ustav RH čl. 36) čime se građanima omogućava zaštita i sigurnost koja se ograničava samo u uvjetima nužnim za zaštitu države ili provedu kaznenog postupka. Također, svakom građaninu se jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka. Zakonom je zabranjeno prikupljanje, obrađivanje i korištenje osobnih podataka bez privole ispitanika⁴⁶ (Ustav RH čl. 37). Ukoliko određena osoba dođe u posjed podataka koji pripadaju kategoriji osobnih podataka, njihova uporaba je dozvoljena samo u uvjetima određenim zakonom i u skladu s ustavnim pravima građana.

Samim razvojem tehnike i tehnologije, počevši od pisanog oblika komunikacije, pa sve do najvišeg stupnja razvoja tehnologije koji donosi elektroničku razmjenu podataka i videokonferencije, komunikacijska privatnost pojedinca i opasnost od njene ugroze postala je glavni izvor interesa javnosti. Uslijed ekspanzivnog

centraliziranim, decentraliziranim, ili raspršenim na funkcionalnom ili zemljopisnom temelju i bez obzira na to da li je sadržan u računalnim bazama osobnih podataka ili se vodi primjenom drugih tehničkih pomagala ili ručno smatra se zbirkom podataka. Voditelj zbirke osobnih podataka za svaku zbirku osobnih podataka koju vodi, uspostavlja i vodi evidenciju mora prijaviti u Središnji registar pri Agenciji za zaštitu osobnih podataka. (čl.14 ZZOP) Usp. ZZOP, Nar. nov. 103/2003.

⁴⁴ Čl. 2 ZZOP „Privola ispitanika je slobodno dano i izričito očitovanje volje ispitanika kojom on izražava svoju suglasnost s obradom njegovih osobnih podataka u određene svrhe. „

⁴⁵ Činjenica jest da se u digitalnom okruženju poslovne organizacije sve više okreću ciljanom marketingu i razvijaju programe sa zbirkama podataka o korisnicima. Takav postupak naziva se *Customer Relationship Management – CRM*. Prikupljanjem podataka o klijentima, počevši od poslovnih podataka do podataka o datumu rođenja, broju djece, njihovim godinama i hobijima, nastoji se što više približiti potrošaču i ustanoviti njegove potrebe. Bilo da se radi putem osobnoga kontakta ili profiliranja putem mrežnih stranica, obrađuje se velik niz osobnih podataka za koje nismo ni svjesni da postoje. Činjenica jest, da kada govorimo o profiliranju putem mrežnih stranica, da se tada dolazi do ogromnoga opsega prikupljenih podataka koji su većinom nekorisni, budući da ponuditelje mrežnih stranica zanima samo potencijalna potreba korisnika. Puno je kompleksniji problem kada se procesom tzv. iskopavanja dolazi do podataka koji za mrežne ponuditelje omogućavaju dostizanje komercijalnog cilja. Tada će, primjerice, određeni poslovni korisnik biti zainteresiran da dobije informaciju o mrežnim korisnicima koji posjećuju Web stranice turističkih agencija, ponuda o putovanjima, zrakoplovnih kompanija, Web shop-ove sa skupim proizvodima, itd. Na taj način njegovo djelovanje i marketing bit će usmjereni na ciljano identificirano tržište bez dodatnih troškova reklame. Šire o tome Boban, M., Mečev, D., *Zaštita tajnosti podataka u CRM sustavima u skladu sa zakonskom i informatičkom praksom Europske unije*, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, God. 4 – broj 3-4/2010., str. 49.

⁴⁶ Čl. 37 Ustava RH glasi: „Svakom se jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka. Bez privole ispitanika, osobni se podaci mogu prikupljati, obrađivati i koristiti samo uz uvjete određene zakonom. Zakonom se uređuje zaštita podataka te nadzor nad djelovanjem informatičkih sustava u državi. Zabranjena je uporaba osobnih podataka suprotna utvrđenoj svrsi njihovoga prikupljanja.“, Ustav RH, NN 85/2010- pročišćeni tekst

razvoja informacijskih tehnologija te pod utjecajem trenda globalizacije te nadalje udruživanjem problematike informacijske sigurnosti i zaštite osobnih podataka u svijetu dobiva novo obličje i novi naziv- „*e-privatnost*“ Predstavlja koncept zaštite podataka vezan uz komunikaciju putem elektroničkih mreža u bilo kojem obliku.

Problematika *e-privatnosti* najčešće se veže uz elektroničku poštu i zaštitu osobnih podataka koji se prikupljaju putem mrežnih stranica. Često puta, pretražujući Internet, nismo ni svjesni koliko informacija ostavljamo o sebi kao osobi. Sam splet „povijesti“ na pretraživaču koji koristimo, govori o nama više nego što možemo i pretpostaviti. Ukoliko dan započinjemo otvaranjem stranice sa vijestima, lako se mogu proučiti naši osobni interesi preko rubrika koje posjećujemo, anketa na koje odgovaramo i poveznica koje slijedimo. Osobni podatci u ovom se slučaju prikupljaju putem tehnologije koja omogućava saznanje o tipu, elektroničkom nazivu korisnika⁴⁷, tipu računala korisnika, ulaznoj mrežnoj stranici te čak i programskom paketu pretraživača koji pojedinac koristi.⁴⁸ Takav postupak jezikom informatičkih stručnjaka naziva se *profiliranje ili tzv. iskopavanje*.⁴⁹ U svakom slučaju, jedini mogući način zaštite i što manjeg zadiranja u privatnost jest minimalno davanje podataka koji se mogu direktno povezati uz osobu – primjerice, uvijek ispunjavanjem samo nužnih podataka, a ne davanjem kompletnog prikaza vlastite osobnosti.⁵⁰

Problematika profiliranja ima puno širi dijapazon implikacija, nego se to čini na prvi pogled. Direktno je vezana za privatnu domenu korisnika i poslovnu domenu korisnika – privatnost na radnom mjestu. Dakle, ovisno o tome vrši li se „dano“ pretraživanje u okviru privatnog okruženja ili pak u privatnom vremenu korisnika, moramo razlikovati privatnu domenu doma korisnika i poslovnu domenu korisnika koju osoba ima u okviru radnog mjesta.

⁴⁷ Uvriježen izraz za elektronički naziv korisnika jest Internet Protocol adresa, odnosno skraćeno IP adresa

⁴⁸ Prema podacima Međunarodnog informacijskog centra za elektroničku privatnost – EPIC (Eng. Electronic Privacy Information Centre) više od polovine mrežnih stranica prikuplja podatke o njihovim posjetiteljima. Podatak preuzet iz izvješća Surfer Beware objavljenog na www.epic.org – (15. 03. 2003.)

⁴⁹ Definira se kao postupak prikupljanja, izoliranja i kategoriziranja podataka u zbirke podataka koje mogu služiti za identificiranje, kategoriziranje i manipuliranje podacima izričito je zabranjen Zakonom o zaštiti osobnih podataka, ali ipak se, nažalost, često puta primjenjuje u praksi pod nazivom profiliranje. Rezultat „profiliranja“, ili u žargonu često nazvanog i kao „iskopavanje“, predstavljaju zbirke podataka sa imenom i prezimenom korisnika, poštanskom i elektroničkom adresom, telefonskim brojem te ostalim podacima koji nužno ulaze u kategoriju osobnih podataka (npr. spol, starost, težina, bračno stanje, visina plaće, itd.). Često puta smo svjedoci da smo dobili poziv od osiguravajuće kuće čije usluge nikada nismo koristili (primjerice, da osoba koristi njihove usluge registracije automobila).

⁵⁰ S druge strane, zakonski se podaci mogu prikupljati uz privolu korisnika. Dakle, ukoliko poslovni korisnici žele prikupiti osobne podatke o svojim korisnicima, dovoljno je omogućiti prijavu za kartice s određenim beneficijama (primjerice, popustima i bodovima vjernosti). Tada svaki korisnik ispunjava prijavu s vlastitim osobnim podacima i označava privolu da se njegovi podaci mogu koristiti). Tražena kartica stiže na kućnu adresu (primjer tome su DM kartica, u Konzumu K-plus kartica, itd.). Naravno, prema ZZOP, poslovni korisnik je dužan tu zbirku podataka i prijaviti putem u Središnji registar pri Agenciji za zaštitu osobnih podataka, kao agenciji nadležnoj za nadzor i kontrolu prikupljanja osobnih podataka u Republici Hrvatskoj. (čl. 16 ZZOP).

Ukoliko se radi o privatnosti korisnika u njegovom slobodnom vremenu, onda se rado o kršenju Ustava RH čl. 37. kojim se svakom građaninu jamči sigurnosti i tajnost osobnih podataka, odnosno ZZOP čl.2 st.2. prema kojemu je strogo zabranjena svaka radnja ili skup radnji izvršenih na osobnim podacima, bilo automatskim sredstvima ili ne, kao što je prikupljanje, snimanje, organiziranje, spremanje, prilagodba ili izmjena, povlačenje, uvid, korištenje, otkrivanje putem prijenosa, objavljivanje ili na drugi način učinjenih dostupnim, svrstavanje ili kombiniranje, blokiranje, brisanje ili uništavanje, te provedba logičkih, matematičkih i drugih operacija s osobnim podacima.

S druge strane, ako se radi o poslovnoj domeni korisnika, odnosno privatnosti na radnom mjestu, često puta poslodavac provodi tehnike "komunikacijske kontrole" zaposlenika tijekom radnog vremena.⁵¹ Poslodavac može zabraniti ili kontrolirati korištenje određenih sadržaja (primjerice, socijalnih mreža kao što je Facebook ili posjećivanje određenih stranica koje nisu u poslovnoj domeni korisnika). Ipak, kontrola poslodavca koja se odnosi na elektroničku poštu u direktnoj je koliziji sa člankom 36. Ustava RH kojim je zajamčena sloboda i tajnost dopisivanja kako je već ranije navedeno. Također građanima se omogućava zaštita i sigurnost koja se ograničava samo u uvjetima nužnim za zaštitu države ili provedu kaznenog postupka⁵². Dakle, ostaje otvoreno pitanje do koje mjere poslodavac smije uspostavljati metode i tehnike kontrole zaposlenika, a da se time ne zadire i ne narušava komunikacijska privatnost zaposlenika.

1.4. Pravo na komunikaciju kao novostečeno ljudsko pravo

Komunikacijska prava su temeljna ljudska prava.⁵³ Ona jamče *pravo na informaciju* (Ustav čl. 38, st. 4.), *pravo na sudjelovanje u medijima* (Ustav čl. 38 st. 2. i *pravo na privatnost* (Ustav čl. 35). Ipak, trendovi razvoja nove ekonomije i razvoj informacijskih tehnologija imaju značajan utjecaj na slobodan protok informacija i pravo na komunikaciju.⁵⁴ Iz navedenih postavki suvremene nove, informacijske ekonomije izvire suverenitet suvremene tehnologije i komunikacije i razvija se nova tehnologija suvereniteta. Novi suverenitet tehnologije nastao

⁵¹ Više o tome BILIĆ, A., „Nadzor i kontrola radnika u kontekstu prava na osobnost“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, God.42, br.3(79), 2005., str. 357.

⁵² Članak 36. Ustava RH

⁵³ U Ustavu RH čl. 36 eksplicitno je navedeno da „Sloboda i tajnost dopisivanja i svih drugih oblika općenja zajamčena je i nepovrediva“, (NN br 85/10 pročišćeni tekst).

⁵⁴ Prema M. SPREMIĆU trendovi u novoj ekonomiji prevestveno se temelje „na intenzivnoj primjeni informacijske i komunikacijske tehnologije u poslovanju čime nastaju radikalne promjene u poimanju resursa poslovanja – od fizičkih (opipljivih) prema digitalnim (elektroničkim) odnosno neopipljivim resursima. Samim time ova pomjena ima ne odnosi se samo na tehnološka obilježja već na na sve aktivnosti, procese, strukture, modele te samim time mijenja i način stvaranja novih vrijednosti“. Usp. SPREMIĆ, M., „Poslovni modeli u novoj ekonomiji“, Suvremeno poduzetništvo, broj 4., travanj 2004., str. 93. Tako i, prema Ž. PANIANU prijelaz s tradicionalne na novu ekonomije ni u kojem slučaju ne vidi kao revoluciju, iznenadni ni neočekivani razvoj događaja nego „nižom malih ali nepovratnih razvojnih koraka koji vrlo brzo smjenjuju jedan drugoga“. Više o tome PANIAN Ž., *Izazovi elektroničkog poslovanja*, Narodne novine, Zagreb, 2002., str .

je u 20. stoljeću, a u 21. stoljeću doživjelo je svoju globalnu aktualizaciju i kompletnost. Počiva na civilizacijskoj otvorenosti i sposobnosti prihvaćanja što predstavlja ključne faktore za prosperitet komunikacijskog suvereniteta⁵⁵.

Kulturološki trendovi kao posljedica tehnološke revolucije medija, odnos postmoderne prema pitanju privatnosti, promijenio je i praksu u novinarstvu prema pitanjima privatnosti. Sve se više u medijima pojavljuju i potiču medijski žanrovi koji dokidaju pravo na privatnost, kojima se ljudi prate, snimaju i javno pokazuju u najintimnijim trenucima⁵⁶. Samim time, razvija se nova medijska kultura, podržana elektroničkim medijima,⁵⁷ koja se kosi sa etičkim normama na kojima se temelji ljudsko društvo⁵⁸. Gubi se temeljno ljudsko pravo- pravo na privatnost kao temeljno pravo svakoga pojedinca što dovodi do krize identiteta i osobnosti. S druge strane, to također dovodi do krize novinarstva što znači da novinari ne poštuju etičke i pravne norme u svojoj profesiji. Temeljna komunikacijska prava izviru prvenstveno iz prava na informaciju. Međutim, trendovima industrijalizacije i komercijalizacije upravo pravo na informaciju predstavlja najviši element ugroze. Preko procesa komercijalizacije medija smanjuje se različitost i kvaliteta programa i upravlja svijesću građana. Također, komercijalizacija medija ima za posljedicu tržišno vođeno novinarstvo koje teži senzacionalizmu i kršenju prava na privatnost objavom osobnih podataka građana.

1.5. Pravo na pristup informacijama

Pravo na pristup informacijama u Republici Hrvatskoj prvenstveno je uređeno Zakonom o pravu na pristup informacijama (Narodne novine br. 172/2003, 144/2010, 37/2011, 77/2011- u daljnjem tekstu **ZPPI**). Navedenim Zakonom uređuje se pravo na pristup informacijama⁵⁹ koje posjeduju, raspolažu ili nadziru tijela javne vlasti, propisuju načela prava na pristup informacijama⁶⁰, izuzeci od prava na pristup informacijama i postupak za ostvarivanje i zaštitu prava na

⁵⁵ Tako i šire JEFTIĆ, N., *Communicating sovereignty - the right for communicating as the newly obtained human right*, *Informatologia* 42, 2009., 2, str. 73.

⁵⁶ Dobar primjer su emisije koje su izazvale najveći interes primjerice, Big Brother koji je emitiran u gotovo svim državama svijeta.

⁵⁷ Vezano uz zakonsku regulativu elektroničkih medija vidi VOJKOVIĆ, G., „Prikaz zakona o elektroničkim medijima“, *Pravo i porezi*, br. 7-8, 2010., str. 35. – 44.

⁵⁸ Vidi BRITZ, J. J., *Access to information: The ethical challenges of the information era- The ethics of electronic information in the twenty first century*, Ed. Lester Pourciau, West Lafayette, Purdue University Press, 1999., str. 351.

⁵⁹ *Pravo na pristup informacijama* predstavlja pravo ovlaštenika na traženje i dobivanje informacije kao i obvezu tijela javne vlasti da omogući pristup zatraženoj informaciji, odnosno da objavljuje informacije kada za to i ne postoji poseban zahtjev već takvo objavljivanje predstavlja njihovu obvezu određenu zakonom ili drugim općim propisom. Usp. čl.3 st.5 ZPPI

⁶⁰ Prema čl. 3. st.3. ZPPI „informacija predstavlja podatak, fotografija, crtež, film, izvješće, akt, tablica, grafikon, nacrt ili drugi prilog, koje posjeduju, raspolažu ili nadziru tijela javne vlasti, bez obzira na to je li pohranjena na nekom dokumentu ili nije, te bez obzira na izvor, vrijeme nastanka, mjesto pohranjivanja, na način saznavanja, na to po čijem nalogu, u čije ime i za čiji račun je informacija pohranjena ili drugo svojstvo informacije“. Usp. čl. 3. st. 3. ZPPI

pristup informacijama.⁶¹ Cilj ovoga Zakona je omogućiti i osigurati ostvarivanje prava na pristup informacijama fizičkim i pravnim osobama putem otvorenosti i javnosti djelovanja tijela javne vlasti, sukladno ovom i drugim zakonima. (čl. 2 ZOPPI)⁶²

S ustavnopravnog aspekta pravo na pristup informacijama od javnog značaja dijelom je obuhvaćeno čl. 38. Ustava Republike Hrvatske kojim se jamči sloboda mišljenja i izražavanja misli, osim toga i odredbi prema kojima se zabranjuje cenzura, a novinari imaju pravo na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji.⁶³ Pravo u odredbama Ustava RH nije općenito pravo, nego se odnosi isključivo na novinare, stoga ostali građani RH nemaju Ustavom zajamčeno pravo na pristup informaciji od javnog značaja. Iz toga proizlazi da oni mogu doći do relevantnih informacija jedino ukoliko se objavljuju putem sredstva javnog priopćavanja.

Također, Ustav Republike Hrvatske govori kako se svakome jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka. (čl. 39 Ustav RH). Bez privole ispitanika, osobni se podaci mogu prikupljati, obrađivati i koristiti samo uz uvjete određene zakonom. Zakonom uređuje zaštita osobnih podataka te nadzor nad djelovanjem informatičkih sustava u državi (čl. 37 Ustav RH) dok se pravo na pristup informacijama osigurava građanima RH temeljem *Zakona o pravu na pristup informacijama*. Tim je zakonom po prvi put u Republici Hrvatskoj regulirano to pravo, te obveza tijela javne vlasti koja tim informacijama raspolažu da učine iste dostupnima, kako pojedinačnim istražiteljima, tako i najširoj javnosti.

Samim time, *Zakon o pravu na pristup informacijama* ima ogromnu važnost na planu sveukupnog društvenog razvoja Republike Hrvatske kao demokratske socijalne i pravne države. Cilj donošenja ovog Zakona jest omogućiti i osigurati ostvarivanje prava na pristup informacijama fizičkim i pravnim osobama putem otvorenosti i javnosti djelovanja tijela javnih vlasti. Zakonom se definiraju prava *ovlaštenika prava na informaciju* (u daljnjem tekstu – *ovlaštenik*)⁶⁴ na traženje i dobivanje informacija kao i obveza *tijela javnih vlasti*⁶⁵ da omogući pristup zatraženoj informaciji. Ono se može prikazati kao opće ljudsko i demokratsko pravo. Kako se demokracija, tako se ni pravo koje iz nje proizlazi, pravo na pristup informaciji, ne ostvaruje u potpunosti pa treba težiti da se ostvari što bolji pristup informacijama. Otvorenost pristupa javnim informacijama osigurava i pojačava nadzor javnosti nad radom uprave.⁶⁶

⁶¹ Vidi čl. 1. ZOPPI

⁶² U Republici Hrvatskoj pitanje zaštite osobnih podataka podignuto je na Ustavnu razinu. Odredba čl.1. Ustava Republike Hrvatske govori kako “vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana”, a narod je ostvaruje preko svojih predstavnika i neposrednim odlučivanjem. Vidi čl. 1. USTAV RH

⁶³ Vidi USTAV RH čl. 38

⁶⁴ Ovlaštenik prava na informaciju je svaka domaća ili strana fizička ili pravna osoba koja zahtijeva pristup informaciji. Vidi čl. 3 st. 1. ZPPI

⁶⁵ Tijela javne vlasti« su državna tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima i druge osobe na koje su prenesene javne ovlasti. V. čl. 3. st. 2. ZPPI

⁶⁶ O tome vidi u KLARIĆ, M., „*Problem sukoba prava na pristup informacijama i zaštite tajnosti*”

U svim demokratskim društvima javljaju se i kritičari legalizacije prava na dostup informacijama, pa se tako javljaju prigovori da će se zbog toga onemogućiti «normalno» i učinkovito funkcioniranje vlade, da će to prouzročiti iznimno velike troškove u radu tijela javne vlasti, odnosno da će se na taj način omogućiti samo dostup onim informacijama koje nisu od značaja za nadzor nad njihovim radom. Kritičari su vrlo često upozoravali da bi potpuna sloboda dostupa informacijama omogućila da se dođe u posjed svih informacija javnih vlasti, od onih koje omogućavaju nadzor nad njihovim radom, do onih koje bi značile povredu prava drugih, a ne bi služile svojoj svrsi – kvalitativnom poboljšanju nadzora rada javnih vlasti. Među takve informacije svakako spadaju i osobni podaci građana.⁶⁷

Kako je zakonodavna regulativa samo okvir koji uređuje pravo na pristup informacijama, u svakoj demokratskoj državi sudovi (ili ustavni sudovi) imaju posebnu ulogu i značaj, jer o sudskoj praksi uveliko ovisi hoće li jedno od najvažnijih osobnih prava biti afirmirano u praksi, i dovesti do toga da se državna tijela počnu sve više otvarati javnosti i osigurati transparentno upravljanje⁶⁸, kao temeljnu pretpostavku ideala otvorene vlade u funkciji građana.⁶⁹

2. TEMELJNE POSTAVKE PRAVA NA PRIVATNOST I PRAVA NA PRISTUP INFORMACIJAMA U SUVREMENOM INFORMACIJSKOM DRUŠTVU

Za razumijevanje suvremenog informacijskog društva, samih implikacija razvoja suvremenih informacijskih tehnologija na privatnost te društvenih i

podataka“, Zbornik radova znanstvenog skupa „Pravo na tajnost podataka“, Novalja - Split, 2008., str. 105.

⁶⁷ Prema kritičarima, previše otvoren režim dostupa do informacija javnog značaja omogućio bi neopravdan dostup do raznovrsnih osobnih podataka, koji nisu relevantni za nadzor javnih vlasti. Zbog toga je pitanje ravnoteže između dostupa informacijama i zaštite privatnosti jedno od najznačajnijih pitanja s kojim se susreću one suvremene države koje su zakonski regulirale dostup informacijama javnog značaja. Praksa nekih država koje imaju spomenutu zakonsku regulativu otkriva opasnost od prevelike otvorenosti javnih vlasti ukoliko se u njima predviđa zaštita osobnih podataka samo u iznimnim slučajevima. U većini zakonodavstava je dostup informacijama uređen tako da se načelo dostupa informacijama smatra pravnom pretpostavkom, a ograničenja su, poglavito zbog zaštite osobnih podataka, iznimna i podrobnije uređena. Osobni podaci, odnosno informacijska privatnost, predstavljaju izuzetke u zakonodavstvu o slobodnom dostupu informacijama. Oni se tradicionalno izuzimaju iz skupa informacija javnog značaja i predstavljaju iznimku od načela slobodnog pristupa u većini država zapadne demokracije. Tako i šire ŠEGVIĆ, S., „Povijesni razvoj prava na pristup informacijama (s posebnim osvrtom na sudsku praksu EU)“, Zbornik radova znanstvenog skupa pravo na pristup informacijama, Novalja – Split, 30. i 31. svibnja, 2008., str. 12.

⁶⁸ Pojam «transparentnost» uobičajeno se povezuje uz dostupnost i količinu informacija najširoj javnosti o nekom području društvenog djelovanja, odnosno o djelovanju određene institucije. U tom smislu, ona se može odmjeravati u odnosu na «tajnovitost», odnosno «tajnost». Transparentnost u sferi politike općenito znači da mediji i građani mogu stjecati spoznaje i informacije o djelovanju institucija vlasti potrebne za informirani izbor, kao i da postoji kontinuirani dijalog između građana i institucija vlasti. U sadržajnom smislu, ona podrazumijeva dostupnost informacija o odlukama, rješenjima, planovima, odnosno sadržaju rada nadležnih institucija. O tome vidi pobliže u RADIČEVIĆ, T., „Transparentnost obrane: Pojmovno-kategorijalni pristup“, Defendologija, br. 1-4., 2001., str. 5.

⁶⁹ Tako ŠEGVIĆ, S., *op. cit.*, str. 12

kulturnih promjena, nije presudno ono što se može dogoditi, već razlog zašto će se nešto dogoditi. Često se događa da smo svjedoci očekivanih i planiranih promjena, ali i sudionici u procesima uzrokovanim poznatim čimbenicima koji su imali neočekivano velik utjecaj na cjelokupni sociokulturni razvoj. To se do sada uglavnom i događalo. Postoji mišljenje da se „velike i brze tehničko-tehnološke promjene u posljednjih 150 godina nisu rješavale stare probleme; već se postojeći problemi uvijek odgađaju ili zamjenjuju novima- stari postaju irelevantni, a novi sudbonosni“.⁷⁰

U novoj eri informacijskog društva, većina proizvodnih procesa je automatizirana i pojednostavljena čak i dovedena na razinu upravljanja umjetnom inteligencijom. Tržište je globalizirano i njegovo funkcioniranje je dovedeno na najvišu razinu⁷¹. Ipak, u duhu gore navedene teze, jedan od najvećih problema-vezanih uz elementarna ljudska prava čovjeka i njihovo ugrožavanje - dignut je na još višu potenciju⁷². Ljudska su prava postala ključni element političkih dokumenata poput američke Deklaracije o nezavisnosti iz 1776.g. i francuske *Deklaracije o pravima čovjeka i građanina* iz 1789.g. U *Deklaraciji o nezavisnosti* je istaknuto kako su u načelu „svi su ljudi stvoreni jednakima“ i načelo kako vlast „izvodi svoje pravedne ovlasti iz suglasnosti onih kojima vlada“ samorazumljive istine.⁷³ Iako ljudska prava nisu bila samorazumljive istine za tisućljeća ljudske povijesti, pa tako ni za današnje suvremeno informacijsko doba. Dapače, tumačenje je puno sličnije mišljenju da su ljudska prava povijesne i socijalne tvorevine.⁷⁴

Dolje navedena slika 2. prikazuje 4 razdoblja razvoja i pretpostavku autora iz 1977.g. Međutim, dio koji prikazuje usmjeravanje na pojedinca zaista se obistinilo budući da su pojedinci zaista danas u tzv. 4. razdoblju prema slici usmjereni na svoj život, međutim, humanizacija života je upitna. Svakodnevni „napadi“ na privatnost pojedinca i kompromitiranje osobnih podataka ne utječe na rast humanizacije života već upravo suprotno. Područje zaista postaje „stan pojedinca“, kako dolje navedeni prikaz predviđa, u kojem se osobi, istina, zakonski osigurava pravo na osobnosti i privatnost, ali se zaista teško boriti sa tehnološkim razvojem koji uvelike utječe na njihovu ugroženost.

⁷⁰ Op. cit. TUĐMAN, M., Uvod u informacijsku znanost, str. 177.

⁷¹ Složeni odnosi distribucije moći u suvremenom društvu (uključujući zapadni i istočnjački model) i komunikacijskim sistemima doveli su do razvoja novih modela distribucije moći i informacija putem masovih medija. Samim time stvara se nova razina političke komunikacije i društvenih promjena u pluralističkom društvu. Dakle, osim dominantne, u svakom društvu postoji i alternativna, politička komunikacija. O tome više, VRENG, F., „*Political communication and social change in pluralist society*“, *Informatologia*, 40, 2007., 3, str. 189.

⁷² Tako i šire TUCAK, I., str. 479.

⁷³ Šire o tome SMERDEL, B., *Ustav Sjedinjenih Američkih Država*/preveo i napisao uvodnu studiju Branko Smerdel, 2. ponovljeno izdanje, Osijek, Pan liber, 1994.

⁷⁴ Usp. SHLAPENTOH, D., „*Universalization off the Rejection of Human Rights: Russia's Case*“ PREMA BELL; L., S., NATHAN, A. J., PELEG, I., (ur.), „*Negotiating Culture and Human rights*“, New York, Columbia University Press, 2001., str.259.

	1. PERIOD	2. PERIOD	3. PERIOD	4. PERIOD
Težište rješavanja problema				
	Znanstveno-tehnološke revolucije i narodne obrane	Privredne organizacije	Društvene službe	Život pojedinaca
	1945.-1970.	1955.-1970.	1970.-1990.	1980.-2000.
1. CILJEVI	Usavršavanje protuavionske obrane i raketne tehnike, kozmonautike i korištenja nuklearne energije	Racionalizacija poslovanja privrednih organizacija	Organiziranje zdravstva, obrazovanja i javne uprave	Humanizacija života
2. MOTIVI	Prestiž države	Privredni rast	Društveni standard	Samoostvarivanje ličnosti
3. PODRUČJA	Cijela zemlja	Narodna privreda	Općina	Stan pojedinca
4. GRANIČNE DISCIPLINE	Prirodne znanosti	Organizacijske znanosti	Društvene znanosti	Biheverističke znanosti
(Prema S. Han, 1977.)				

Slika 2. Društvene promjene kroz vrijeme prema ciljevima, motivima, područjima i graničnim disciplinama.⁷⁵

Temeljna značajka današnjih modernih društava, kao i življenja u njima, jest organiziranost. Postoji mišljenje da je život u suvremenim uvjetima uređen metodičnije negoli je to bio ikada prije, jer moduse našeg življenja planiraju i usmjeravaju različite institucije na različite načine.⁷⁶ Veća organiziranost rezultira nizom pogodnosti, prije svega većom predvidljivošću i s time većom sigurnošću, ali ona neminovno kao posljedicu ima i niz nedostataka i ugroza. Želimo li planirati i upravljati načinom rada i ponašanjem ljudi u društvu, činjenica je da o njima moramo imati sve potrebne informacije. Društvena organizacija tako zahtijeva sustavno prikupljanje informacija o ljudima i njihovim aktivnostima. Tako „rutinski nadzor postaje preduvjet uspješne društvene organizacije.“⁷⁷

Sama privatnost osobe i zaštita temeljnog ljudskog prava na privatnost i osobnost dovedena je pod oznaku upitnika. Osobnost i privatnost postaju sve ugroženije od strane *sofisticiranih tehnologija* predviđenih bilo za komunikaciju ili nadzor (mobilni uređaji, kamere, itd.) i *masovnih medija* općenito.

⁷⁵ Prema HAN, S., (1977.), preuzeto iz TUĐMAN, M., BORAS, D., DOVEDAN, Z., „Uvod u informacijsku znanost“ Školska knjiga Zagreb, 1993., str. 177.

⁷⁶ O tome vidi šire u WEBSTER, F., „Theories of the Information Society“, London, Routledge, 1995., str. 53.

⁷⁷ Ibid., str. 54.

Za prikupljanje, pohranjivanje i obradu podataka u suvremenom društvu zainteresirani su različiti subjekti, među kojima, na području nadzora, posebno značenje ima nacionalna država, odnosno njezina administracija. Najznačajnija uloga svake države jest osiguravanje državnih granica i temeljnih nacionalnih interesa. Stoga su države i njihove oružane snage kao prve i razvile sustav stalnoga, trajnoga i mnogobrojnog nadzora nad ljudima i njihovim aktivnostima.⁷⁸ Nacionalni interes države može biti ugrožen ne samo izvana nego i iznutra. Stoga država ima na raspolaganju posebne institucije (policija, obavještajne službe), koje prate sva bitna unutarnja događanja i aktivnosti. Suvremeni trendovi sve više idu u smjeru povećavanja, a ne smanjenja nadzora, što najzornije dokazuje činjenica da se procesi klasifikacija, prikupljanja i unošenja informacija iz dana u dan umnažaju.⁷⁹ Razvoj suvremenog društva senzibilizirao je odnos prema informacijama.⁸⁰

Tehnološki razvoj doveo je do toga da se smanjuju rokovi čuvanja tajne, tako da su nekadašnji rokovi od nekoliko desetaka godina za čuvanje »vojne tajne« u suvremenim uvjetima postali besmisleni. Istodobno, demokratski razvoj u svijetu afirmirao je pravo svakoga pojedinca na informacije sadržane u dokumentima javne uprave (narod ima pravo znati!), kao posljedicu želje da se rad javne uprave učini što transparentnijim.⁸¹ To je dovelo do stvaranja posebnog odnosa prema različitim vrstama informacija koje nastaju u administraciji. Dostupnost informacija sadržanih u dokumentima cjelokupne administracije, naglasila je potrebu zaštite osobnih podataka, radi zaštite privatnosti i nepovredivosti osobnosti svakoga čovjeka.⁸²

U tom kontekstu možemo promatrati i suvremeno reguliranje zaštite osobnih podataka te pravo na dostupnost službenih informacija koje nastaju radom javne vlasti i uprave, kao i onih informacija koje se čuvaju u arhivima. Pri ekspanziji informacijskih tehnologija zaštita informacija postala je najveći izazov

⁷⁸ *Ibid.*, str. 55.

⁷⁹ Ambicija suvremene države jest vidjeti i nadzirati sve, pa se tako može reći da informacijsko društvo (u kojem je nadzor maksimiziran) sve više postaje »društvo nadzora« (A. Giddens). *Ibid.*, str. 70. Tome je posebno pridonio teroristički napad na SAD 11. rujna 2001. godine, nakon kojega su države antiterorističke alijanse u svojim zemljama suspendirale niz prava i sloboda te uvele pojačan nadzor u svim područjima društvenog života. Na taj način nadzor postaje još intenzivniji i sveobuhvatan. Tako ŠEGVIĆ, S., „Ustavno-pravni okvir prava na tajnost osobnih podataka“, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Pravo na tajnost podataka, Novalja – Split, 2008., str. 12.

⁸⁰ Tijekom cijele povijesti postojale su informacije koje su bile dostupne širem pučanstvu te oni podaci na koje su imali pravo samo određeni pojedinci, pa su se takvi podaci nazivali tajnama. U određenom broju država administracije su stvorile i posebne kategorije spisa, koji su se označavali kao »opći« spisi i »povjerljivi« spisi. Kako bi se zaštitili mnogobrojni državni podaci, ali i podaci pojedinaca, stvoren je specifičan sustav zaštite u kojem se podaci označavaju kao »vojna tajna«, »državna tajna«, »službena tajna« i slično. Iz spomenutih razloga kroz povijest se razvila i etika »profesionalne tajne«, kojom su pojedine profesije štitele osobne podatke. Tako i šire, ŠEGVIĆ, S., *op. cit.*, str. 12.

⁸¹ *Ibid.* str. 13. Također, o razlici demokratskih država i totalitarnih država u kojima je prevladavao »interes zajednice« uz potpuni nadzor (svih i svakoga) i, ne kao posljednje, sredstva prisile, vidi šire u KUŠEJ, G., PAVČNIK, M., PERENIĆ, A., „Uvod u pravoznanstvo“, Ljubljana, 1992., str. 53.

⁸² O tome vidi RABB, C., „*Privacy, Democracy, Information*“, London – New York, Routledge, 1997., str. 158.

praktičarima i znanstvenicima. Sve je veći broj pristaša mišljenja kako napredak informacijskih tehnologija može ugroziti privatnost i osobnost svakoga čovjeka, te se u tom smislu moraju poduzeti sve mjere da se, s jedne strane, poveća djelotvornost informacijske tehnologije, a, s druge strane, maksimalno osigura zaštita informacija.⁸³

Razvojem svijesti čovjeka i računalnim opismenjivanjem razvila se generacija ljudi koji su shvatili vrijednost informacije te ne prežu ni od čega kako bi tu informaciju i dobili. Područje »informacijske znatiželje« (vojno, političko, ekonomsko, industrijsko i drugo) svakodnevno se širi i poprima nesagledive razmjere. Nedemokratski dijelovi političkih elita i njihovi istomišljenici iz organa javne vlasti (npr. javna uprava i obavještajna zajednica), kao i različite druge skupine unutar države ili izvan nje, dovele su svojim djelovanjem i mnogobrojnim aferama do situacije da su privatnost i osobnost pojedinaca postali ugroženiji negoli ikada prije.

Zaštita osobnih podataka unutar informacijskih sustava tako danas postaje jedno od najznačajnijih društvenih pitanja i ima iznimno značajnu ulogu. Nedopušteno otkrivanje podataka o osobnim značajkama poput spola i nacionalne pripadnosti ili pak nekog od biometrijskih podataka mogu i te kako negativno utjecati na pojedinca. Kao iznimno značajno nameće se i pitanje na koji se način koristiti DNK obilježjima, iz kojih se mogu očitati brojni podaci o osobi. Stoga je prijeko potrebno razraditi i provesti takav sustav obrade podataka koji će u najvećoj mjeri jamčiti kvalitetno i savjesno prikupljanje, obradu, pohranu i korištenje informacija.⁸⁴

Svjesne da je tehnološki napredak uvijek nov izazov uporabi sredstava vlasti, a da mogućnosti zlouporabe rastu i s razvojem informacijskih sredstava kojima država ovladava, mnoge su zemlje započele s donošenjem različitih mjera u svrhu sprječavanja takve zlouporabe. Pritom se zakonska regulativa pozivala na zaštitu sigurnosti pojedinca i zaštitu privatnosti svakog ljudskog bića.⁸⁵

Privatnost ima nekoliko aspekata, te bi se mogla podijeliti na *informacijsku, komunikacijsku i prostornu privatnost*. Informacijska se privatnost odnosi na osobne podatke (prikupljanje podataka o sebi, upravljanje njima i njihovo korištenje),⁸⁶ komunikacijska *obuhvaća onaj dio privatnosti koji se odnosi na osobne zapise i općenje (komunikaciju) s drugim osobama (sloboda i tajnost osobnih zapisa te dopisivanja i bilo kojeg drugog oblika komuniciranja), a prostorna se privatnost odnosi na dom i drugi prostor u kojem osoba vodi život zasebno od drugih*. Iako

⁸³ Tako i ŠEGVIĆ, S., *op. cit.*, str. 13.

⁸⁴ *Ibid.*, str. 13.

⁸⁵ Švedska je tako bila prva zemlja koja je još godine 1973. donijela Zakon o zaštiti podataka, a slijedile su je SAD, koje su 1974. godine donijele Privacy Act, i SR Njemačka, koja je 1977. godine donijela Zakon o zaštiti protiv zlouporabe podataka. Vijeće Europe je godine 1981. donijelo Konvenciju o zaštiti pojedinaca pri automatskoj obradi podataka. *Konvencija br. 108*, od 28. siječnja 1981.

⁸⁶ Prema A. Westin-u „*informacijska privatnost definira se kao "zahtjev pojedinca, grupa ili institucija da samostalno odluče kada, kako i koje će informacije o sebi ustupiti drugima"*. Vidi u WESTIN, A., *op. cit.*, str. 7.

sva tri spomenuta aspekta privatnosti mogu biti ograničena u izvršavanju (pravni poredak - kazneni postupak, obavljanje policijskih djelatnosti - moral, zdravlje i sl.) i takvi se postupci i djelatnost ne mogu sprječavati, što govori o njihovoj ranjivosti, pravo na privatnost nikako se ne može pretvoriti u „*pravo na informacijsku javnost*“ i dovesti u pitanje sam smisao postojanja spomenutog prava. Svaki se aspekt prava na privatnost sastoji u očuvanju tajnosti svoje privatnosti, posebno u onome dijelu gdje se od pojedinaca zahtijeva davanje podataka u svojstvu poreznih obveznika, korisnika mirovinskih, zdravstvenih, socijalnih i drugih fondova, zbog statističkih analiza i praćenja, znanstvenih istraživanja i slično. Ti se podaci bez dopuštenja osobe ne smiju dalje širiti i javno obznanjivati. Neki se podaci mogu i posebno dodatno štiti ako su klasificirani kao državna, vojna, službena, poslovna ili profesionalna tajna.⁸⁷

Zadiranje u samu *prostornu, komunikacijsku i informacijsku privatnost* osobe postaje sve češći problem uz razvijanje sve inovativnijih tehnika dosezanja željenih informacija. Zaštitom osobnih podataka od neregularnih i neovlaštenih postupaka države ili pojedinaca, nastoji se udovoljiti velikom broju načela i kriterija ne bi li se spriječilo neželjeno narušavanje privatnosti osoba, te im se zajamčilo ispravno postupanje s njihovim podacima prilikom primanja, pohranjivanja, otkrivanja te korištenja podataka u digitaliziranom okruženju, pogotovo kada je riječ o javnom sektoru. Premda su sigurnost podataka i sustava već sami po sebi pitanja od iznimne važnosti, neophodni su kako bi se moglo udovoljiti načelima zaštite podataka. Podizanje razine svijesti, u cjelokupnoj javnoj vlasti i administraciji, o vrijednosti i značenju zaštite osobnih podataka, kao i o uvidu u temeljna načela i standarde na kojima se ta zaštita temelji, osnova je koja bi trebala osigurati da se ovom pitanju pristupi profesionalno i odgovorno.⁸⁸ Pritom, odgovornost u pristupanju problemu zaštite podataka ne ovisi samo o svijesti i znanju o vrijednosti i značenju zaštite nego i o poštivanju temeljnih prava i interesa pojedinaca.

Svakim danom sve više postaje upitnim i osnovno ljudsko pravo - *pravo na privatnost*⁸⁹ budući da razvoj suvremenih tehnologija u okruženju informacijskog

⁸⁷ Tako i ŠEGVIĆ, S., *op. cit.*, str. 15

⁸⁸ O tome vidi поближе u BOBAN, M., „*E-government u lokalnoj samoupravi*“, Zbornik radova, Međunarodno savjetovanje „Lokalna samouprava prema novoj javnoj upravi, Sveučilište u Splitu Pravni fakultet, Split 2007., str. 85.-113.

⁸⁹ Pravo na privatnost kao pravo da se određeni aspekti života zaštite od mogućeg zadiranja vlasti, što je postignuto temeljem nekoliko odredaba Ustava SAD-a, prvi put je bilo priznato u slučaju *Griswold v. Connecticut* (381 U.S. 479: 1965.), u kojem je sudac Douglas, kao autor mišljenja Vrhovnog suda SAD-a, obrazložio doktrinu o pravu na privatnost razvijajući ideju penumbre, tj. polusjene, odnosno »implicitnog ovlaštenja« koje je uraslo u neko drugo. Prema sudu Douglasu specifične garancije Bill of Right's bile su rubni izdanci koji su »proizašli iz tih garancija i koja im daju život i suštinu«. U slučaju *Stanley v. Georgia* 1969. godine sudac Marshall, pozivajući se na I. amandman na Ustav SAD-a, konstatira da država nema nikakva prava da ulazi u privatnost nečijeg doma. Vidi: BAČIĆ, A., „*Leksikon Ustava RH*“, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2000., str. 262. Pravo na privatnost može se promatrati i u širem smislu, pa može obuhvaćati i pravo na čast i ugled, pravo na tajnost pisama i drugih osobnih zapisa, a i pravo na vlastiti lik. Ovakva će se raznolika shvaćanja, i pojmovna razgraničenja, javljati sve dok pravni sustavi ne usvoje ideju o općem osobnom pravu. O tome vidi u GAVELLA, N., „*Osobna prava – I. dio*“, Zagreb, 2000., str. 212.

društva donosi i nove metodologije pristupa i *obrade osobnih podataka*⁹⁰. Ključno rješenje, slijedom sve češćih ugroza na privatnost i osobne podatke građana, prvenstveno se vidi u sigurnosnim strategijama i pravnoj regulativi koja – iako regulirana putem Zakona o pravu na pristup informacijama i srodnim ranije navedenim zakonima, još uvijek u praksi Republike Hrvatske ne razlikuje pojmove „*prava na pristup informacijama*“ i „*prava na objavu informacija*“. Samim time, logičan zaključak, barem se takvim čini, jest dopuna aktualne zakonske osnovice u smislu pojmovnog razgraničenja tih dvaju prava. Samim time, u trenutku u kojem je „ovlašteniku“ omogućen pristup informacijama ne znači nužno da „ovlaštenik“ ima i pravo na objavu istih ukoliko dana informacija sadrži osobne podatke koji zadiru u privatnost građana (bez njihove prethodne privole o objavi).

⁹⁰ Svakodnevno smo svjedoci prisutnosti informacija i osobnih podataka u medijima bilo da se radi o informacijama o javnim osobama ili pak vijestima (primjerice, u crnoj kronici) u kojima se direktno iznose osobni podaci (ponekad i na neutemeljenim činjenicama) i bez privole osoba na koje se odnose. Upravo definicija Zakona o zaštiti osobnih podataka (NN 103/03) jasno objašnjava obradu osobnih podataka osobnih podataka na sljedeći način:

„Osobni podaci smiju se prikupljati i dalje obrađivati:

- uz privolu ispitanika ili
- u slučajevima određenim zakonom.

U slučaju prikupljanja i obrade osobnih podataka uz privolu ispitanika, osobni se podaci smiju prikupljati i dalje obrađivati samo u svrhu za koju je ispitanik dao privolu.

Bez privole ispitanika osobni podaci smiju se prikupljati i dalje obrađivati:

- u svrhu izvršavanja zakonskih obveza voditelja zbirke osobnih podataka, ili
- u svrhu zaštite života ili tjelesnog integriteta ispitanika ili druge osobe u slučaju kada ispitanik fizički ili pravno nije u mogućnosti dati svoj pristanak, ili
- ako je obrada podataka nužna radi ispunjenja zadataka koji se izvršavaju u javnom interesu ili u izvršavanju javnih ovlasti koje ima voditelj zbirke osobnih podataka, ili
- ako je ispitanik sam objavio te podatke. „ (ZZOP, čl. 7).

Na to se nadovezuje *Zakon o pravu na pristup informacijama* (NN 172/03, NN 144/10) prema kojem pristup podacima uređuje poseban zakon i *Zakon o tajnosti podataka* (NN 79/07) te *Zakona o zaštiti tajnosti podataka* (NN 108/96-- glava VIII i IX.). Ipak, unatoč jasno definiranoj zakonskoj regulativi, još nema dovoljno prakse u tom području. Mnoštvo podataka kojima nas mediji dnevno obasipaju dovodi u pitanje i samu relevantnost informacija kao i izvore danih informacija. Najčešće, najosjetljiviji podatci iz područja privatnosti osobe predstavljaju najdragocjenije podatke i nerijetko postaju vijesti. Vidi šire BOBAN, M., „*Utjecaj razvoja novih informacijskih tehnologija na privatnost i zaštitu osobnih podataka*“, Zbornik radova „Pravo na tajnost podataka, Znanstveni skup, Novalja- Split, 2008., str. 131.

THE RIGHT TO PRIVACY AND THE RIGHT TO ACCESS INFORMATION IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY

The complexity of the social changes that have affected modern society is primarily manifested in the frequent use of terms such as information, information security, personal data, right to privacy, information society and digital economy. Numerous articles, analysis and the research are dealing with this issue. The starting point of research in this article presents the concept of information, personal data, privacy and information security. In authors opinion defining privacy or the ways of infringing into the rights of person (individual) and personality (individuality) sets the basis for the protection of personal data as well as setting up an adequate framework of rights to access information as the foundation of modern information society.

Key words: *right to privacy, right to access informationa, personal data, information society*